

УДК 351.746.1 (477)

Олександр МАРЧЕНКО,
Південне регіональне управління
Державної прикордонної служби України

АНАЛІЗ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ В МІЖРАЙОННИХ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ВІДДІЛАХ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

На основі дослідження теоретичних положень та практики використання кримінального аналізу в міжрайонних оперативно-розшукових відділах Державної прикордонної служби України розкрито його складові елементи, опрацьовано рекомендації щодо покращення підготовки кримінальних аналітиків та виявлено проблемні питання в роботі з кримінальним аналізом.

Ключові слова: міжрайонний оперативно-розшуковий відділ, кримінальний аналіз, кримінальний аналітик, аналітичне дослідження.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Результатом політичних та суспільно-економічних трансформацій, які відбуваються у світі, є динамічні зміни в діяльності держави, її установ та організацій. Разом із позитивними процесами виникають ситуації, за яких створюються обставини для виникнення та розвитку нових форм злочинності та криміногенних явищ. Організована злочинність застосовує найбільш небезпечні та зухвалі методи. Вона стала однією з основних причин глобального зменшення відчуття безпеки. Зазначені

© Марченко О.

умови вплинули на визначення нових вимог у сфері застосування сучасних технологій протидії злочинності, супроводу процесів розкриття правопорушень та прийняття рішень у функціонуванні всіх правоохоронних органів, зокрема Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ).

Ефективність проведення заходів з протидії злочинності значною мірою залежить від кількості та якості отриманої інформації, а також від можливостей прикордонних підрозділів щодо її використання. Так, у міжрайонних оперативно-розшукових відділах (далі – МОРВ) ДПСУ одним із дієвих інструментів роботи з отриманою інформацією є кримінальний аналіз.

Кримінальний аналіз забезпечує цілеспрямоване збирання, упорядкування, фіксацію, дослідження та оцінку інформації щодо кримінальної обстановки на державному кордоні, її представлення (візуалізацію), передачу та реалізацію [1, с. 69].

Аналітичним дослідженням є форма інформаційно-аналітичної діяльності, що полягає у найбільш поглибленому вивченні проблеми, під час якого здійснюється опис її структури, кількісних та якісних параметрів, а також чинники, що їх обумовлюють [2, с. 3].

Результатом кримінального аналізу є формулювання умовиводів та пропозицій для подальших дій, спрямованих на виявлення доказів злочину та затримання правопорушників.

Незначний термін існування нової структури оперативно-розшукових підрозділів ДПСУ свідчить про незначний досвід використання кримінального аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання щодо використання кримінального аналізу в оперативно-розшукових підрозділах ДПСУ вивчались незначною кількістю вчених, зокрема: О. С. Андрощуком, О. С. Кіреєвою, В. В. Кириленком, А. В. Махнюком, О. В. Михайленком, М. М. Литвиним, Р. М. Ляшуком, В. В. Половніковим, О. Б. Фаріоном, П. О. Цигикалом. Однак дослідження теоретичних положень щодо застосування кримінального аналізу в МОРВ ДПСУ здійснювалось недостатньо повно. Вирішення цієї проблематики і визначає актуальність теми наукового дослідження.

Метою статті є дослідження теоретичних положень щодо використання кримінального аналізу в міжрайонних оперативно-розшукових відділах Державної прикордонної служби України.

Виклад основного матеріалу дослідження. У МОРВ кримінальний аналіз, як правило, здійснюється за двома видами: фаховий та оперативний.

Фаховий кримінальний аналіз – процес аналітичного дослідження злочинів кримінальними аналітиками уповноваженого на те правоохоронного підрозділу в рамках кримінального провадження, а також формування концепцій у сфері боротьби зі злочинністю [3, с. 158].

Оперативним кримінальним аналізом є процес аналітичного дослідження матеріалів кримінального провадження з метою створення та перевірки гіпотез щодо ймовірної злочинної діяльності, установлення структури злочинних груп, ролі їх окремих членів та обставин злочину.

Оперативний кримінальний аналіз у МОРВ здійснюється у таких формах [4, с. 67]:

1. Аналіз, який ініціює проведення заходів оперативно-розшукової діяльності.
2. Аналіз, який супроводжує оперативно-розшукову діяльність.
3. Аналіз, який ведеться для підтримки оперативно-розшукової діяльності.

Під час проведення оперативного кримінального аналізу використовуються не лише якісні судження про факти здійснення злочину, але й різноманітні методи їх кількісного аналізу.

Посадові особи МОРВ, які уповноважені на проведення оперативного кримінального аналізу (далі – кримінальні аналітики), виконують завдання:

щодо здійснення інформаційної діяльності в інтересах керівництва МОРВ та вищого керівництва;

аналізу стану та ефективності оперативно-розшукової діяльності в МОРВ щодо протидії злочинності;

підготовки інформаційно-аналітичних документів щодо напрямів удосконалення протидії злочинності та негативним виявам на ділянці відповідальності МОРВ;

організації та підтримання взаємодії в структурі підрозділів кримінального аналізу під час опрацювання аналітичних проєктів;

організації, підтримання в актуальному стані масивів баз даних та аналізу наявної в них інформації [2, с. 4].

Успіх виконання зазначених завдань у МОРВ залежить від рівня підготовки кримінальних аналітиків.

Основою для підготовки оперативного складу ДПСУ для виконання завдань з кримінального аналізу в МОРВ є спеціалізовані навчальні курси підвищення кваліфікації у НАДПСУ.

За результатами співбесід з фахівцями в галузі кримінального аналізу встановлено, що для підготовки осіб офіцерського складу, призначених у МОРВ на посади кримінальних аналітиків, на базовому рівні повинні отримуватись знання, уміння та набуватись навички за таким рекомендованим змістом:

– знання:

поняття аналітичної діяльності, кримінального аналізу та його види; сутності процесу кримінального аналізу, етапи та послідовність дій щодо здійснення кримінального аналізу з використанням наявної інформації та баз даних;

поняття та порядку формулювання криміналістичних версій;

поняття та призначення діаграм зв'язків, подій, діяльності, обігу товарів, телефонного аналізу, аналізу телефонних роздруків, аналізу правопорушення, злочину;

призначення та порядку здійснення порівняльного аналізу злочинів;

призначення та порядку застосування аналітичної техніки в процесі кримінального аналізу та спеціального програмного забезпечення “Analisy’s Notebook”, представлення результатів аналітичних дій;

– уміння:

використовувати отримані знання з метою здійснення всього комплексу заходів щодо кримінального оперативного аналізу в умовах навчально-практичної та реальної обстановки;

застосовувати аналітичну техніку та спеціальне програмне забезпечення “Analisy’s Notebook”, здійснювати імпорт (експорт) даних [5, с. 321];

оформляти і презентувати результати аналізу в цілому та його окремих елементів;

формулювати та аргументувати на основі результатів аналізу свої висновки і рекомендації щодо можливих подальших дій, використовуючи для цього наявні підручні засоби та наочний матеріал;

– навички володіння:

методикою аналітичної діяльності в цілому та роботи з конкретною інформацією;

методикою проведення кримінального оперативного аналізу та використання спеціального програмного забезпечення “Analisy’s Notebook”.

Підвищення кваліфікації кримінальних аналітиків на базі НАДПСУ є однією із підсистем післядипломної освіти.

Процес навчання в системі підвищення кваліфікації кримінальних аналітиків спрямований на здійснення таких цілей:

задоволення інтересів офіцерів МОРВ у постійному підвищенні їх професійного та загальноосвітнього рівнів;

соціального захисту офіцерів МОРВ шляхом підвищення кваліфікації та одержання нової спеціальності на основі наявного освітнього рівня, досвіду практичної діяльності;

забезпечення потреб МОРВ у висококваліфікованих фахівцях, спроможних конкурувати з аналітиками підрозділів інших правоохоронних органів;

визначення перспективних шляхів розвитку і підвищення ефективності галузі кримінального аналізу на основі глибокого аналізу існуючої практики та прогнозування розробок тощо [6, с. 117].

Виконання зазначених рекомендацій надасть можливість кримінальним аналітикам МОРВ більш якісно виконувати аналітичні дослідження та дотримуватись при цьому встановлених керівництвом строків.

Загальний термін проведення кримінального аналізу починається з моменту отримання замовлення (наприклад, вказівки, розпорядження) до закінчення строку його виконання кримінальним аналітиком.

При надходженні до кримінального аналітика нових даних за тематикою аналітичного дослідження строк проведення кримінального аналізу може бути збільшено за рішенням начальника МОРВ на період, необхідний для збирання додаткової інформації.

В інших випадках, коли під час аналітичного дослідження отримуються такі данні, які можуть суттєво вплинути на зміст його висновків та результатів, строк проведення кримінального аналізу може бути продовжено за погодженням із замовником та керівником МОРВ.

Аналітичне дослідження вважається завершеним у разі досягнення мети дослідження і виконання поставлених у замовленні завдань. За результатами кримінального аналізу відпрацьовується аналітичний документ, який після реєстрації доводиться до ініціатора. При цьому датою завершення аналітичного дослідження вважається дата реєстрації аналітичного документа у підрозділі документального забезпечення МОРВ.

Під час проведення кримінального аналізу за результатами аналітичних досліджень відпрацьовуються текстові, графічні та інші звітні документи (продукти кримінального аналізу), до яких, як правило, належать:

- опис подій;
- опис явищ;
- ситуаційні звіти;
- аналітичний звіт стосовно осіб/груп;
- ситуаційні картини стану злочинності;
- структурний звіт та інші аналітичні документи.

Сформовані в продуктах кримінального аналізу висновки та пропозиції рекомендовані для врахування в оперативно-розшуковій діяльності відповідних посадових осіб МОРВ.

Використання в ході проведення кримінального аналізу спеціалізованих програм “Analisy’s Notebook” та “iBase” дозволить суттєво збільшити можливості МОРВ щодо інформаційного супроводу роботи за оперативно-розшуковими справами, а саме:

виявляти та сприяти документуванню кваліфікуючих ознак злочинів (наприклад, розподілення ролей, згуртованість злочинців);

прогнозувати подальший розвиток подій;
установлювати додаткових учасників злочинних груп та визначати характер їх взаємодії усередині групи;
виявляти та документально фіксувати додаткові раніше невідомі факти злочинної діяльності тощо [7, с. 71].

З урахуванням динамічної зміни оперативної обстановки на державному кордоні України та специфіки оперативно-розшукової діяльності основним прийомом оперативного кримінального аналізу в ході роботи за оперативно-розшуковими справами є аналіз телефонних роздруківок.

Суттєвою перевагою спеціалізованих програм “Analisy’s Notebook” та “iBase” від інших аналітичних програм є значне прискорення аналітичних досліджень, наочна та зрозуміла візуалізація даних та можливість обробки великих масивів інформації за короткий період часу.

Отже, використання спеціальних програм “Analisy’s Notebook” та “iBase” дозволить підвищити результативність кримінального аналізу та ефективність оперативно-розшукової діяльності МОРВ.

Дослідження зазначених теоретичних положень у діяльності МОРВ ДПСУ дозволило виявити окремі питання, які потребують обов’язкового вирішення. Так, у МОРВ не використовуються можливості автоматизованої інформаційної мережі “Гарт-10”, упровадження якої здійснюється в ДПСУ тривалий період.

Іншим питанням є неповне та неефективне використання можливостей підрозділів кримінального аналізу в МОРВ ДПСУ. Причинами цього є:

помилкове судження окремих керівників МОРВ про другорядність інструментарію кримінального аналізу від інших заходів оперативно-розшукової діяльності;

недостатня обізнаність оперативного складу МОРВ про можливості кримінального аналізу, і, як наслідок, нечітке визначення завдань кримінальним аналітикам на проведення аналітичного дослідження;

відсутність дієвого механізму обміну закритою інформацією між МОРВ та іншими оперативно-розшуковими підрозділами.

Проблемним також залишається питання нормативно-правового регулювання. Діюча Інструкція про організацію та ведення кримінального аналізу оперативно-розшуковими підрозділами, затверджена наказом АДПСУ № 28 від 15 січня 2008 року, лише частково та опосередковано визначає таку сферу діяльності кримінального аналітика, як ведення баз даних та накопичення інформації [8, с. 126].

Крім того, існує нагальна потреба в адаптації до сучасних вимог розвитку ДПСУ знань і принципів функціонування галузі кримінального аналізу європейських країн.

Знання у галузі кримінального аналізу, його форм, сфер, умов і можливостей застосування, мають бути широко пропаговані, особливо серед осіб, які безпосередньо або опосередковано залучаються до процесу боротьби зі злочинністю.

Отже, від комплексного підходу до вирішення зазначених питань залежить загальний успіх виконання завдань, які стоять як перед МОРВ, так і перед ДПСУ в цілому.

Висновки. Отже, на основі дослідження теоретичних положень та практики використання кримінального аналізу в МОРВ ДПСУ розкрито його складові елементи, опрацьовано рекомендації щодо покращення підготовки кримінальних аналітиків та виявлено проблемні питання в роботі з кримінальним аналізом.

Отриманий результат наукового дослідження має певне теоретичне і прикладне значення та може бути використаний в МОРВ ДПСУ та в освітньому процесі під час підготовки персоналу підрозділів кримінального аналізу.

У подальших наукових дослідженнях доцільно систематизувати продукти кримінального аналізу, які відпрацьовуються в МОРВ ДПСУ.

Список використаної літератури

1. Фаріон О. Б. Застосування стратегічного кримінального аналізу в інформаційно-аналітичній діяльності оперативно-розшукових підрозділів Державної прикордонної служби України / О. Б. Фаріон // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : вій-

ськові та технічні науки / за ред. Б. М. Олексієнка. Хмельницький, 2012. – № 58. – С. 68–70.

2. Про затвердження Інструкції про організацію та ведення кримінального аналізу оперативно-розшуковими підрозділами : наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України від 15.01.2008 р. № 28. Київ, АДПСУ, 2008. – С. 10.

3. Фаріон О. Б. Інформаційне забезпечення стратегічного кримінального аналізу в оперативно-розшукових підрозділах Державної прикордонної служби України / О. Б. Фаріон // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : військові та технічні науки / за ред. Б. М. Олексієнка. – Хмельницький, 2017. – № 3(73). – С. 154–166.

4. Половніков В. В. Удосконалення системи кримінального аналізу в оперативних підрозділах Державної прикордонної служби України, сумісної з стандартами ЄС, для забезпечення протидії злочинам : науково-дослідна робота / В. В. Половніков, О. Б. Фаріон, О. С. Кіреєва, П. П. Волинець. – Хмельницький, 2016. – 138 с.

5. Фаріон О. Б. Розвиток професійної компетентності офіцерів оперативно-розшукових підрозділів Державної прикордонної служби України у сфері кримінального оперативного аналізу / О. Б. Фаріон // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні та психологічні науки / за ред. Є. М. Потапчука. – Хмельницький, 2013. № 1(66). С. 317–327.

6. Кіреєва О. С. Особливості підготовки кримінальних аналітиків на спеціалізованих курсах підвищення кваліфікації / О. С. Кіреєва // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки / за ред. Є. М. Потапчука. – Хмельницький, 2015. – № 1. С. 114–124.

7. Кіреєва О. С. Використання альтернативних аналітичних інструментів в кримінальному аналізі / О. С. Кіреєва // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : військові та технічні науки / за ред. Б. М. Олексієнка. – Хмельницький, 2016. – № 4 (70). – С. 64–76.

8. Кіреєва О. С. Проблемні питання функціонування кримінального аналізу в оперативно-розшуковій діяльності Державної прикордонної служби України на сучасному етапі його впровадження. / О. С. Кіреєва // Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних

органів України : зб. матеріалів доп. учасн. VIII всеукр. наук.-практ. конф. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2015. 126 с.

Марченко А. Анализ теории и практики применения криминального анализа в межрайонных оперативно-розыскных отделах Государственной пограничной службы Украины

На основе исследования теоретических положений и практики использования криминального анализа в межрайонных оперативно-розыскных отделах Государственной пограничной службы Украины раскрыты его составные элементы, обработаны рекомендации по улучшению подготовки уголовных аналитиков и выявлены проблемные вопросы в работе с уголовным анализом.

Ключевые слова: межрайонный оперативно-розыскной отдел, криминальный анализ, уголовный аналитик, аналитическое исследование.

Marchenko O. Analysis of theory and practical usage of criminal analysis in interdistrict operational and search departments of the State Border Guard Service of Ukraine

On the basis of theoretical principles and practical usage of criminal analysis in interdistrict operational and search departments of the State Border Guard Service of Ukraine composition of criminal analysis have been revealed, a list of recommendations on improving criminal analyst training has been worked out and problems in the sphere of criminal analysis have been uncovered.

Keywords: interdistrict operational and search department, criminal analysis, criminal analyst, analytical study.